Raden Larang en Raden Sumana

door

F. VAN LITH

Overgedrukt uit deel LXVI, afl. 3, van het Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde, uitgegeven door het Koninklijk Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen

XXII:-
207
[1926]

WELTEVREDEN
ALBRECHT & Co.
1926

Item id: 0910 222 810

PERPUSTAKAAN NASIONAL RI.

Tanggal	:	5 Maret 2012
No. Induk	:	19733/PN-MUSEUM/'12
BIB - ID	:	607164 60
Beli / Hadiah	:	Ex. Museum

PERPUSTAKAAN NASIONAL

XXII 207
[1926]

Raden Larang en Raden Sumana

door

† F. van Lith.

In de uitgave van de Pararaton worden ze beiden genoemd onder de personen, van wie de afstamming niet blijkt (2de dr. Tabel II).

Is dit zoo zeker?

Deze vraag wil ik met mijn lezers aan een nieuw onderzoek gaan onderwerpen. Wij zullen dan zien in hoever de vooropgestelde bewering waar is.

Wij beginnen dan met Raden Larang.

Van Raden Larang staat vermeld in de Pararaton (blz. 27,rg. 19): „Bhreng Kahuripan aputra titiga, mijil bhaṭara prabhu, kasirkasirira çri Hayam Wuruk; .... arinira stri kalap denira raden Larang, pangadĕganira bhreng Matahun, tan apuputra; sira sang pamungsu bhreng Pajang ingalap denira Raden Sumana ....".

Vertaald:

Bhreng Kahuripan had drie kinderen, uit haar werd geboren Bhaṭāra Prabhu, genaamd Hayam Wuruk .... Diens jongere zuster werd ten huwelijk genomen door Raden Larang, wiens vorstennaam was Bhreng Matahun. Deze hadden geen kinderen. De allerjongste was Bhreng Pajang, die ten huwelijk werd genomen door Raden Sumana.

Op het eerste gezicht schijnt het nu duidelijk dat R. Larang, wie hij dan ook zijn mag, gehuwd was met de zuster van Hayam Wuruk. Wat wij op die wijze te weten zouden komen omtrent R. Larang, is zeker niet veel en dat weinige wordt nog in twijfel getrokken. Immers Dr. Krom leidt uit een plaats in de Nāgara

KON. BAT. GENOOTSCHAP VAN

Kĕrtāgama af, dat de vrouw van R. Larang niet de *zuster*, maar het *nichtje* was van Hayam Wuruk. Haar naam zou geweest zijn Indudewī en zij zou een dochter zijn van Bhre Daha de jongere zuster van Bhre Kahuripan en tante van Hayam Wuruk.

Wat zegt nu de Nāgara Kĕrtāgama? Het volgende:

V. 1. Wwantĕn tāri haji ri Wilwatikta rājñī
sang munggw ing Lasĕm anurāga ring kahaywan
putrī çrī narapati ring Daha prakāça
sang çrī Rājasaduhitendudewy anindya.

2. Ndan çrī Warddhanaduhiteçwarī pamungsu
rājñī munggw ing Pajang anopameng raras rūm
putrī çrī nṛpati ri Jīwana prakāça
an sākṣāt anuja tĕkap nirang narendra.

Volgens de vertaling van Dr. Krom (T.B.G. LVI, 1914, p. 361):

„Jongere zusters van den koning van Majapahit zijn: de prinses, die heerscht in Lasĕm, verrukkelijk van schoonheid, dochter van H. H. de vorstin van Daha, wijdvermaard, en dochter van Z. H. Rājasa, de onberispelijke Indudewī.

En verder als jongste Içwarī, dochter van Z. H. Wardhana, de prinses, die heerscht in Pajang, onvergelijkelijk van bekoorlijkheid en liefelijkheid, dochter van H. H. de vorstin van Jīwana, wijdvermaard, en zooals men ziet de eigen jongere zuster van den koning".

In de aangehaalde verzen wordt Indudewī genoemd de dochter van Bhre Daha en steunend op deze woorden, besluit Dr. Krom, dat Indudewī niet was een *zuster naar den bloede* van Hayam Wuruk, doch slechts zuster werd genoemd beleefdheidshalve volgens de gewoonte en het spraakgebruik der Javanen.

Nu heeft Dr. Krom zich ontegenzeglijk hoogst verdienstelijk gemaakt door zijn vertaling van de verzen van den Nāgara Kĕrtāgama, die betrekking hebben op de familie van Hayam Wuruk. Zooveel duisters heeft hij tot klaarheid gebracht, dat hij terugziende op zijn

werk, terecht mocht zeggen (l.c. p. 362): „En nu doet zich het verrassende feit voor, dat de opgaven in de Pararaton geheel in overeenstemming zijn met onze conclusies uit de Nāgara Kĕrtāgama".

Een punt heeft hij evenwel daarbij over het hoofd gezien en dit punt betreft de zusters van Hayam Wuruk.

Op dit eene punt blijft na de verklaring van Dr. Krom de Pararaton in strijd met de Nāgara Kĕrtāgama.

Indien toch Indudewī en Içwarī geen echte zusters zijn en dochters van Bhre Kahuripan, dan laten de woorden van de Pararaton zich niet in dien zin verklaren en is er strijd met de Nāgara Kĕrtāgama.

De uitdrukking van de Pararaton: „Breng Kahuripan *aputra titiga mijil* bhaṭara prabhu, arinira stri kalap denira R. Larang, sira sang pamungsu ingalap denira R. Sumana," duidt ontwijfelbaar en beslist op de natuurlijke voortbrenging en het echte moederschap.

Indien er nu inderdaad strijd bestaat tusschen de Pararaton en de Nāgara Kĕrtāgama, wat betreft de zusters van Hayam Wuruk dan verdient zeker de tijdgenoot Prapañca meer vertrouwen dan de latere opsteller van de Koningskroniek. Het is echter slecht verduwbaar, dat de Pararaton zich zou vergissen in de zusters van Hayam Wuruk. Die zusters, waartoe de rechtstitels der latere vorsten van Majapahit teruggaan, zijn geen bloote jaartallen. Het wil er bij mij niet in, dat de Pararaton hier in dwaling is, gelijk hij zich wel eens vergist met jaartallen. En toch kan niet ontkend worden, dat hij zich vergist, indien hij werkelijk in strijd is met de Nāgara Kĕrtāgama.

De vraag is nu: Is hij inderdaad daarmee in strijd?

Ik geloof van niet, maar dan is het noodzakelijk de betrekkelijke woorden van de Nāgara Kĕrtāgama anders te verklaren dan Dr. Krom gedaan heeft.

Naar mijn meening is dit zeer goed mogelijk en is daarin de oplossing van de moeilijkheid te vinden.

Met behoud van de vertaling van Dr. Krom blijft vers 1 volkomen duidelijk en juist, indien Indudewī vorstin van Lasĕm een zuster naar den bloede is van Hayam Wuruk, mits men aanneemt, dat haar gemaal *een zoon* geweest is van *Bhre Daha*.

Indudewī is dan een natuurlijke dochter van Bhre Kahuripan en door haar huwelijk met R. Larang is zij een dochter geworden van Bhre Daha. In de samenleving en bij haar verschijnen in het openbaar, vertoonde zij zich in vereeniging met R. Larang en als een dochter van Bhre Daha. Alszoodanig werd zij dan ook behandeld, ofschoon haar afkomst niet uit het oog verloren werd en de positie van R. Larang ook in luister werd verhoogd. Op dezelfde wijze ontving hij den terugslag van de glorie zijner halve zuster Susumnadewī, de vorstin van Majapahit en gemalin des Konings. Dit alles belette echter niet, dat hij de zoon was van Wijayarājasa bij de Mahārājasā en zijn echtgenoote de dochter van die beiden, dochter van Bhre Daha.

Voor deze verklaring is veel te zeggen en wat er tegen schijnt te zijn, valt licht uit den weg te ruimen.

Tegen deze gegeven uitleg schijnt te zijn, dat in het volgende vers van de zuster van Indudewī wordt gezegd volgens de vertaling van Dr. Krom: „Içwarī, *zooals men ziet*, de *eigen* jongere zuster van den koning".

Nu is deze vertaling niet fout in den zin, dat de opvatting der Javaansche woorden door Dr. Krom onjuist is. Hij heeft den zin der woorden alleen een beetje opgekleurd en heeft de waarheid een kleedje aangedaan, waardoor zij er geheel anders uitziet, dan zij in zich zelve is.

Wat toch staat er bij Pranpañca?

An sākṣāt anuja tĕkap nirang narendra.

Het woordje sākṣāt beteekent *duidelijk, voor het oog, zooals het zich vertoont, als het ware*.

Naar mijne meening worden de woorden van het geheele vers op deze wijze beter en juister weergegeven:

„En de prinses Içwarī, de Warddhana-dochter en de jongste als vorstin troonende te Pajang, onvergelijkelijk liefelijk en bekoorlijk, was en werd behandeld als de dochter van H. H. de vorstin van Jīwana, wijdbefaamd, en werd beschouwd onder elk opzicht (in alles, zichtbaar voor een ieder) als een jongere zuster van den koning.

Het verschil tusschen Indudewī en Içwarī, ofschoon beiden dochters waren naar den bloede van Bhre Kahuripan en echte zusters van Hayam Wuruk, ligt hierin, dat de eerste als gemalin van R. Larang in het openbaar verscheen en gold als dochter van Bhre Daha. Dit is iets geheel natuurlijks in de opvatting en levensbeschouwing der Javanen. De tweede, die huwde met R. Sumana, een Warddhana (Singhawarddhana), bleef in de familie der Warddhana's aan wier hoofd de koning stond en bleef daarom ook na haar huwelijk beschouwd en behandeld worden als zuster des konings. De betrekking tot haar echtgenoot was aan het hof ondergeschikt aan die ten opzichte van den koning en diens moeder, omdat zij door haar huwelijk in den Warddhana-tak van de familie was gebleven.

Men vergete niet, dat het Rijk in tweeën was verdeeld en de helft onder het bestuur stond van Bhre Daha, die er een eigen hofhouding op nahield.

Ter verduidelijking van de tegenstelling tusschen de Warddhana's en Rājasa's wil ik er op wijzen, dat R. Cakradhara heette Kĕrtawarddhana, diens echtgenoote Jayawiṣṇuwarddhanī.

R. Kudaṃĕrta daarentegen heette Wijayarājasa en zijn echtgenoote vinden wij genoemd Mahārājasa, ofschoon zij door haar afkomst van R. Wijaya de dochter van Kĕrtanagara eveneens een Warddhana was als een Rājasa. Als hoofd van den Rājasa-tak der familie door haar huwelijk met een Rājasa, werd zij beschouwd en betiteld als Mahārājasā.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Waarschijnlijk is haar zuster op dezelfde wijze betiteld geweest als Mahāwarddhanā.

Van de drie kinderen van R. Cakradhara werd de koning genoemd Rājasanagara. Zijn recht op het koningsschap ontleende hij alleen aan zijne moeder als dochter van R. Wijaya en kleindochter van Kĕrtanagara. Wilde men het recht op den troon ontleenen aan de Warddhana-afkomst van R. Cakradhara, dan zou mogelijk R. Soṭor de aangewezen troonopvolger zijn geweest, of anders had Cakrawarddhana dan zelf koning moeten zijn en niet prinsgemaal.

In het geval van Hayam Wuruk moest dus de moederlijke titel overwegen. Niet alleen de afkomst, ook het huwelijk beinvloedt de keuze van een titel. Nu was Hayam Wuruk gehuwd met een dochter van R. Kudamĕrta, een Rājasa en indien niet de koningszalving aan het huwelijk was voorafgegaan, zou het Rājasa-naamdeel ook van zijn gemalin afkomstig kunnen zijn. In elk geval draagt weer de dochter, die met een Warddhana huwt, den titel van Warddhanī. Naar de afkomst in de mannelijke linie was zoowel zij als ook haar vader een Warddhana.

De twee dochters van R. Cakradhara hebben ons geen eigen titelnamen nagelaten, tenzij deze schuilen in de betitelingen Çrī Rājasaduhitā en Çrī Warddhanaduhitā.

De kinderen van Çrī Warddhanaduhitā zijn weer als drie Warddhana's, namelijk Nāgarawarddhana, Wikramawarddhana en Sūryawarddhanī.

Van Pāduka Çori, de dochter van Kudamĕrta kennen wij geen eigen titelnamen.

De zoon van Kudamĕrta bij Bhre Daha, die naar afkomst een Rājasa was, maar wiens bloed door Bhre Daha met Warddhana-bloed gemengd was en die bovendien door zijn huwelijk met Bhre Lasĕm nieuw Warddhana-bloed in zijn familie bracht, noemt zich Rājasawarddhana.

Ik heb gemeend de aandacht te moeten vestigen op de tegenstelling der Warddhana's en Rājasa's, die wortelt in den akuwu van Tumapĕl en Rājasa als stamvaders der twee familietakken, omdat ik vermoed, dat de duisternissen in de latere geschiedenis van Majapahit voor een deel daardoor misschien verhelderd kunnen worden.

Dit vermoeden steunt op de waarschijnlijke afkomst van R. Sumana, die straks besproken zal worden.

Eerst moet evenwel de waarschijnlijkheid van R. Larang: de zoon van Kudamĕrta en Bhre Daha verder afgehandeld worden.

De titelnaam van R. Larang: Rājasawarddhana pleit voor die afkomst.

Het feit, dat Bhre Lasĕm (Indudewī) steeds vóór Bhre Pajang (Içwarī) wordt genoemd, waar het de geslachtslijst geldt, zoowel in de Pararaton als in de Nāgara Kĕrtagama wijst uit, dat zij niet alleen ouder was in leeftijd dan Içwarī, maar ook inderdaad een oudere zuster was. Was zij alleen een nichtje geweest dan zou zij niet telkens den voorrang hebben in de geslachtslijst ook al was zij ouder. Indudewī zou dan immers tot den jongeren familietak hebben behoord, omdat Bhre Daha jonger was dan Bhre Kahuripan en als zoodanig reeds achter Içwarī hebben gestaan.

Waar het niet gaat om de plaats in de geslachtslijst, maar om den voorrang aan het hof, komt Indudewī met haar gemaal steeds achter Içwarī met haar echtgenoot, omdat R. Larang, als zoon van Bhre Daha, achterstaat bij R. Sumana als aangehuwde zoon van Bhre Kahuripan.

Dat R. Larang in de Pararaton niet als een *zoon* van Bhre Daha uitdrukkelijk wordt genoemd, baart geen moeilijkheid. Indudewī wordt evenmin genoemd als *dochter*, indien zij dit geweest zou zijn. Indien Bhre Daha dan toch zeker kinderen gehad moeten hebben en men niet weet welke en hoeveel zou dan het „Wira-

bhumi ingakoe poetra denira Bhre Daha" misschien beteekenen, dat hij een dochter van Bhre Daha ten huwelijk kreeg en door Hyang Wisesa werd teruggevoerd?

Wij komen nu tot R. Sumana (Singhawarddhana). Van hem zegt de Pararaton (blz. 27, rg. 18).

Bhreng Kahuripan istri prabhu i çaka 1250.

Bhreng Kahuripan aputra titiga ..... sira sang pamungsu bhreng Pajang ingalap denira Raden Sumana, pangadĕganira Bhreng Paguhan amisan kalawan bhreng Kahuripan, stri bhra Gundal sang dhinarma ring Sajabung dharmabhiseka ring Bajrajinaparimitapura.

Volgens de vertaling van Dr. Brandes:

„Bhreng Kahuripan, eene vrouw, werd koning in 1250. Zij had drie kinderen ..... het jongste was Bhreng Pajang, die huwde met R. Sumana, alias Bhreng Paguhan, een neef van Bhreng Kahuripan, de vrouw van Bhra Gundal, die te Sajabung werd bijgezet, dat als dharma Bajrajināparimitapura heette".

Sajabung wordt misschien in de Nāgara Kĕrtāgama vermeld wanneer de koning langs de plaats van de tegenwoordige Tjandi Djaboeng trekt. Er wordt gezegd (31 : 2): „Kalayu is een vrijgebied, een Buddhistisch geestelijke stichting, waar voorheen een hoogaanzienlijke, edelgeboren verwante des Konings is bijgezet. Daarom verrichtte de Koning een uitstekende daad van vroomheid door de wereldlijke lasten van de omwonende bevolking te vervangen door geestelijke d.i. door er een perdikan-desa van te maken".

Het tempelgebouw, dat als bijzetplaats gediend heeft, is vervallen, maar bestaat nog.

Eerst nu de Pararaton bekeken.

De vertaling van Dr. Brandes voldoet niet. Volgens die vertaling zou er een tweede Bhreng Kahuripan zijn geweest, die de vrouw wordt genoemd van Bhra Gundal.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Dit lijkt al heel onwaarschijnlijk. Zij kan eigenlijk niet bestaan hebben.

Vóór de „Bhreng Kahuripan istri prabhu" was er een andere vorstin van Kahuripan, een der vrouwen van R. Wijaya. Na haar wordt haar dochter vorstin van Kahuripan. Voor nog een andere Bhreng Kahuripan is er inderdaad geen plaats.

Bovendien met welk doel zou de schrijver van de Pararaton zijn lezers spreken van een onbekende nicht van R. Sumana als Bhreng Kahuripan, niet de koningin moeder, maar de vrouw van Bhra Gundal was? Wie van de lezers wordt iets wijzer door een dergelijke onbegrijpelijke aanduiding?

Als die Bhreng Kahuripan bestaan had, dan had een tijdgenoot aan hoorders kunnen zeggen: R. Sumana de neef van Bhreng Kahuripan, de vrouw van Bhra Gundal. Voor een geschiedschrijver is die zin een onmogelijkheid.

Wij zoeken dan ook een andere vertaling en ik meen er twee te hebben gevonden.

De eerste plaatst een punt na R. Sumana. Daarop volgt een nieuwe regel: Amisan kalawan Bhreng Kahuripan stri bhra Gundal sang dhinarma ring Sajabung, dharmabhiseka ring Bajrajinaparimitapura.

Vertaald:

Achterneef van Bhreng Kahuripan stri is Bhra Gundal, die enz."

Wordt stri verbonden met Bhra Gundal dan luidt de vertaling: „Achternicht met Bhreng Kahuripan is de vrouw van Bhra Gundal, die enz."

De tweede vertaling behoudt de komma na R. Sumana en denkt voor stri het woordje *amisan* uitgelaten. De zin wordt dan „R. Sumana, amisan kalawan Bhreng Kahuripan (amisan) stri Bhra Gundal sang dhinarma enz." (Lees amisan stri Bhra Gundal).

Vertaald: „R. Sumana, achterneef van Bhreng Ka-

huripan, achternicht van haar was de vrouw van Bhra Gunḍal, die enz."

De laatste vertaling veronderstelt, dat stri Bhra Gunḍal een zuster, mogelijk ook maar niet waarschijnlijk een nicht was van R. Sumana.

De andere vertaling veronderstelt, dat R. Sumana de zoon of de broeder was van Bhra Gunḍal, die zoowel een man als een vrouw kan geweest zijn en geeft als aanleiding tot het huwelijk tusschen de dochter van Bhreng Kahuripan en R. Sumana, dat Bhreng Kahuripan een achternicht en R. Sumana een zoon of broeder was van Bhra Gunḍal, die zoo plechtig bijgezet was te Sajabung.

Wie is nu die Bhra Gunḍal geweest?

Omdat hij bijgezet is te Sajabung, zal hij wel dezelfde zijn, waarvan Prapañca in de Nāgara Kĕrtagama vertelt, dat hij een hoogaanzienlijk edelgeboren verwante was van Hayam Wuruk. Uit de ruïne van den tempel te Djaboeng valt nu ook nog te bespeuren dat het monument de herinnering bewaren moet van een zeer voornaam persoon. Onwillekeurig denken wij daarbij aan de vorstelijke familie van Tjempa, die na de nederlaag tegen de Annamieten naar Java vluchtte en tijdens de regeering van Djayanagara hier moet zijn aangekomen. Vast staat, dat die familie op Java verbleven heeft en dat zij verwant moet zijn geweest met de Warddhana's door de Javaansche prinses Tapasī, die gehuwd was met een koning van Tjempa.

Wanneer nu Bhreng Kahuripan *amisan* was hetzij van R. Sumana, hetzij dan van Bhra Gunḍal of misschien van beiden, dan kan de gemeenschappelijke overgrootvader geen ander zijn geweest, dan Wiṣṇuwarddhana. Deze toch was ontwijfelbaar de overgrootvader van Bhreng Kahuripan.

Prinses Tapasī (*amisans* hebben een gemeenschappelijken *overgrootvader)* moet dan een zuster zijn geweest van Kĕrtanagara en R. Sumana een kleinzoon of een achterkleinzoon van Tapasī.

Was R. Sumana zelf *amisan* met Bhreng Kahuripan, dan was hij een kleinzoon.

Was niet hij maar Bhra Guṇḍal *amisan* met Bhreng Kahuripan en Bhra Guṇḍal zijn vader of zijn moeder, dan was hij een achterkleinzoon.

Als afstammeling van Tapasī had hij Warddhana-bloed in de aderen en dit klopt met zijn titelnaam Singhawarddhana. Het voorstuk Singha- wijst waarschijnlijk op zijn verband met de vorstelijke familie van Tjempa.

In welke verhouding heeft nu Singhawarddhana gestaan tot Kĕrtawarddhana?

Het ligt voor de hand, dat Kĕrtawarddhana een der hoofdpersonen, zoo niet het hoofd, was van de afstammelingen van Anuṣapati.

Nu zal Kĕrtanagara wel geen zoons gehad hebben. Het is echter zeer wel mogelijk, dat Wiṣṇuwarddhana behalve Tapasī en Kĕrtanagara nog andere kinderen verwekt heeft. Het geslacht van Kĕrtawarddhana zou dan zijn oorsprong hebben kunnen nemen bij een zoon van Wiṣṇuwarddhana, een broer van Kĕrtanagara.

Dat van een broer van Kĕrtanagara niets wordt gezegd bij gelegenheid van den overval door Djaya Katong, kan vele oorzaken gehad heben b.v. afwezigheid te Sumatra of te Tjempa. Het bestaan van zoo'n broeder en diens kinderen zou de vrees van Djayanagara voor de huwelijken van zijn halve zusters met dat soort familieleden ten volle verklaren. Hetgeen omtrent Damar Woelan verhaald wordt, dat hij eigenlijk koning had moeten zijn en zijn verblijf in Achter Indië wordt ook veel begrijpelijker, wanneer R. Sotor in rechte lijn afstamde van Wiṣṇuwarddhana en zijn stamvader een broer was van Tapasī.

Voor het oogenblik gaan wij niet verder hierop in, omdat het eigenlijk een afzonderlijke bespreking noodig heeft en waard is. Te veel gegevens moeten bekeken en

verwerkt worden om tot een gegrond besluit te kunnen komen.

Voorloopig eindigen wij met onze beschouwing, die in hoofdzaak hierop neerkomt:

1e dat Bhre Lasĕm een zuster was van Hayam Wuruk;
2e dat Raden Larang een zoon was van Bhre Daha;
3e dat Raden Sumana een afstammeling moet geweest zijn van Tapasi.

en gegrond besluit te kunnen

met onze beschouwing, die
omt:
uster was van Hayam Wuruk;
n zoon was van Bhre Daha;
n afstammeling moet geweest

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA